

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
Інститут права ім. князя Володимира Великого

МАУП

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ СПІВІСНУВАННЯ НАРОДІВ

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції,
м. Київ, МАУП, 12 грудня 2005 р.*

Київ 2007

ББК 67.9(4УКР)300.7я43
П68

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

За науковою редакцією канд. юрид. наук, проф. *А. С. Мацка*

Упорядники: *Н. В. Плахотнюк, О. М. Кісілевич*

Права людини як основа розвитку співіснування на-
П68 родів: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ,
12 груд. 2005 р. / За наук. ред. А. С. Мацка; Упоряд.
Н. В. Плахотнюк, О. М. Кісілевич. — К. : МАУП, 2007. —
152 с. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-734-1

У збірнику наукових праць подано тези доповідей і виступів, представлених на конференції “Права людини як основа розвитку співіснування народів”. Автори доповідей і виступів — викладачі вищих навчальних закладів, працівники органів державної влади, аспіранти та студенти — здійснили спробу проаналізувати проблеми захисту та реалізації прав людини.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розглядувана тематика.

ББК 67.9(4УКР)300.7я43+67.300.7я43

ISBN 978-966-608-734-1

© Міжрегіональна Академія управління
персоналом (МАУП), 2007

Матійків І. М. <i>Професійна компетентність майбутнього фахівця професій типу “людина — людина”: психологічний підхід до проблеми.....</i>	55
Міхатуліна О. М. <i>Міжнародний захист трудових прав і порядок вирішення трудових спорів у країнах світу</i>	66
Кісілевич О. М. <i>Правові аспекти інформаційної безпеки людини в Інтернет-мережі</i>	71
Радченко Г. О. <i>Права людини в Україні: парламентська складова</i>	77
Шашкова І. О. <i>Історико-правові аспекти розвитку законодавчого регулювання відносин праці в різних правових системах</i>	82
Сарган О. <i>Ратифікація Верховною Радою України міжнародних договорів та її роль у захисті прав людини</i>	87
Чабан Н. А. <i>Зміст діяльності судової влади щодо забезпечення прав і свобод людини</i>	92
Кужольна З. М. <i>Захист права інтелектуальної власності шляхом укладання трудового договору</i>	96
Митракова І. <i>Окремі аспекти правової допомоги у цивільному судочинстві</i>	99
Закорецька Г. <i>Особливості захисту прав на раціоналізаторські пропозиції</i>	103
Орлеан А. <i>Кримінально-правова протидія торгівлі людьми</i>	107
Айб В. Р. <i>Актуальні проблеми забезпечення законного затримання, приводу, арешту або тримання під вартою</i>	111
Архіпенко І. М. <i>Свобода совісті в Україні</i>	115

І. О. ШАПКОВА

*викл. кафедри міжнародного права та порівняльного
правознавства*

*Інститут права ім. князя Володимира Великого МАУП,
м. Київ*

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ПРАЦІ В РІЗНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ

Уперше на конституційному рівні соціально-економічні права були закріплені у Мексиці. Шостий розділ Конституції Мексиканських Сполучених Штатів від 31 січня 1917 р., що мав назву “Про працю і соціальне забезпечення”, не лише проголосив право кожної людини на гідну і суспільно-корисну працю, а й регламентував тривалість робочого дня (максимум вісім годин), забороняв використовувати працю підлітків молодше 14 років, встановив шестиденний робочий тиждень, визначив умови праці вагітних жінок та ін. Необхідно відзначити, що включені до цієї Конституції положення стосовно праці і соціального забезпечення є досить різномірними за характером формулювань. Деякі з них деталізовані до рівня норм спеціального закону (“в період годування жінки мають право на дві спеціальні перерви впродовж робочого дня по півгодини кожна на годування дитини”), інші є декларативними та мало реалістичними, якщо враховувати економічний стан країни (“мінімальна загальна заробітна плата повинна бути достатньою для задоволення нормальних життєвих потреб трудящого, його матеріальних, соціальних і культурних запитів як голови родини і для обов’язкової освіти дітей”) [2, 117].

При збереженні громадянських і політичних прав з появою прав другого покоління виникла проблема пошуку балансу між гарантіями свободи особи, з одного боку, і правом держави перерозподіляти ті чи інші блага — з іншого [3]. Держави з розвинутою ринковою економікою і демократичною формою державного правління вирішують цю проблему по-різному, однак завжди

при цьому враховують цінності свободи особи та її невід’ємні права. Зовсім іншу роль відіграло конституційне закріплення соціально-економічних прав у країнах “соціалізму, що пере-міг”.

Вплив соціально-економічних прав на формування постсоціалістичних систем досліджувала І. Михайловська. Зокрема, автор встановила, що сталінська Конституція 1936 р., формально зберігши низку політичних прав (свобода слова, друку, зборів, мітингів і демонстрацій), обумовила можливість їх використання “відповідно до інтересів трудящих і з метою зміцнення соціалістичного ладу”, таким чином перекресливши сам факт існування таких свобод. Право приватної власності було відсутнє, але визначалось коло об’єктів, які могли бути в особистій власності громадян. Головний акцент розділу Х Конституції СРСР 1936 р. був перенесений із площини свободи на “опіку держави”. Ліберальні цінності, ворожі радянському і практично не властиві російському менталітету, були навіть на рівні декларації відсутні. Конституція СРСР 1936 р. передбачала право громадян на працю, “тобто право на одержання гарантованої роботи з оплатою їх праці відповідно до її кількості та якості” (ст. 118), право на відпочинок (ст. 119), право на матеріальне забезпечення у старості, а також у випадку хвороби і втрати працездатності (ст. 120), право на освіту (ст. 121).

Соціально-економічні права в умовах ліквідації приватної власності виявились дуже зручною ідеологічною завісою, що приховувала ідеологічну та політичну монополію держави на “устрій життя” своїх громадян, а внаслідок цього на повну ліквідацію свободи як такої [2].

Перелік проголошених в Основному Законі соціальних прав був дещо розширений Конституцією СРСР 1977 року, зокрема набуло закріплення право на охорону здоров’я (ст. 42), на житло (ст. 44), на користування досягненнями культури (ст. 46), а також декларувалась свобода наукової, технічної та художньої творчості (ст. 47).

До моменту прийняття останньої радянської Конституції вже діяла низка міжнародно-правових актів, які поряд з фундаментальними правами людини і громадянина проголошували також права “другого покоління”. Наприклад, ст. 22 Загальної Декларації прав людини передбачає, що “кожна людина як член сус-

пільства має право на соціальне забезпечення і на забезпечення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особистості прав в економічній, соціальній та культурній сферах шляхом національних зусиль та міжнародного співробітництва і у відповідності до структури та ресурсів кожної держави”.

Враховуючи те, що, як зазначалося вище, центральне місце серед соціальних прав людини посідають права трудові, окремої уваги заслуговує висвітлення розвитку трудового законодавства у світі.

Перші кроки на шляху до розвитку трудового законодавства, навіть у найбільш розвинених країнах, припадають на кінець XIX — початок XX ст. Деякі трудові права трудящих, зокрема право на професійні об'єднання, право на укладення колективних договорів, право на страйк, були конституційно і законодавчо визнані ще до початку Другої світової війни. Так, у Німеччині у 1919 р. Веймарська конституція декларувала право трудящих на об'єднання у профспілки, у Франції у тому ж році на законодавчому рівні були визнані колективні договори робітників і підприємців. У 1936 р. урядом Народного фронту був підвищений авторитет таких договорів, а їх дія була поширена не тільки на працівників профспілки, а й на інших робітників і службовців того підприємства, де був укладений колективний договір. Права трудящих на створення профспілок і на проведення страйків були визнані у 1917 р. Конституцією Мексики, а потім були закріплені у конституціях і трудових кодексах більшості інших латиноамериканських країн.

Тривалу і стійку боротьбу за визнання права на страйк та інші форми профспілкової діяльності витримали трудящі США. Тут до 30-х років XX ст. державні органи і суди з метою придушення профспілкового руху широко використовували анти-трестівські закони і судові заборонні накази. Тільки в 1932 р. на підставі закону Норріса-Ля Гардія, а здебільше на підставі закону Вагнера 1935 р., у федеральному законодавстві були легалізовані профспілки, колективні договори і страйки робітників [1, 25–29].

Насамперед зазначимо, що свою легалізацію законодавством колективні договори одержали тільки після Першої світової війни: у Німеччині в 1918 р.; у Франції та Австрії у 1919 р. У на-

ступні десятиліття були закріплені законодавством колективні договори в інших країнах світу — у Греції, Голландії, Фінляндії, Швеції, Португалії та ін. У США колективні договори були визнані в 1935 р., а в окремих провінціях Канади — із середини 30-х років.

У Франції активний розвиток колективних договорів, що базувався на прийнятому в період Народного фронту другому, більш демократичному законі про колективні договори від 1936 р., був призупинений так званою “Хартією праці” 1941 р. профашистського режиму Віші.

Свій новий поштовх боротьба профспілкового руху за визнання колективних договорів одержала після Другої світової війни. В цей час у Західній Європі, в умовах загальнодемократичного руху, відповідно до нового законодавства були поновлені і навіть дещо розширені колективно-договірні права: у Франції — 1946 і 1950 р., у Фінляндії — 1946 р., в Австрії — 1947 р., у ФРН — 1949 р. У середині 50-х років колективні договори були визнані у Греції та Швейцарії. Зазначимо, що законодавчі норми про колективні договори в Японії вперше були прийняті наприкінці 40-х років.

Зауважимо, що розвиток колективно-договірного регулювання праці історично чергувався з його занепадом. Зокрема, у США в 1947 р. був прийнятий реакційний закон Тафта — Хартлі, який у вигляді поправок до закону Вагнера 1935 р. зменшив права профспілок на оголошення страйків і частково на укладення колективних договорів. В Японії колективно-договірні права державних службовців виявились скасовані законами 1948 і 1952 р. У Канаді з антистрайковими умовами колективні договори були визнані у федеральному законі про трудові відносини та розслідування трудових конфліктів 1948 р. В Іспанії колективні договори були легалізовані законом від 1958 р., однак під жорстким державним контролем і тільки для корпоративних профспілок.

У США на початку 60-х років вступив у силу закон Лендрама-Гриффіна [6], внаслідок якого на профспілки було покладено обов’язок надавати міністерству праці звіти про колективно-договірну практику.

Також зазначимо, що в 60-ті роки у 20-ти штатах діяли так звані закони про право на працю, які зовні захищали “свободу

праці”, а насправді обмежували зміст колективних договорів. Із суттєвими застереженнями в 1962, 1971 та 1978 р. федеральним урядом було визнано право державних службовців на укладення колективних договорів.

У свою чергу, у Новій Зеландії законом про промислові відносини від 1973 р. було допущено колективні договори, однак при цьому збережено достатньо жорсткий адміністративний контроль над діяльністю профспілок і проведенням страйків.

Отже, дослідження історичних аспектів правового регулювання трудових відносин дає можливість констатувати посилення ролі “прав другого покоління” в період після Другої світової війни. В цей же час основні положення щодо забезпечення соціально-економічних і передусім трудових прав людини знаходять відображення в законодавствах більшості держав Західної Європи. Однак проблема конституційно-правового затвердження соціально-економічних прав залишається дискусійною. Деякі вчені США (К. Сантейн, Г. Шварц [4; 5]) досі виступають проти відображення соціально-економічних прав на конституційному рівні, оскільки, на їхню думку, Основний Закон повинен бути спрямований на закріплення негативних свобод особи, а не позитивних зобов’язань держави.

Література

1. Аннерс Э. История европейского права. — М., 1994.
2. Мексиканские Соединенные Штаты. Конституция и законодательные акты / Под ред. О. А. Жидкова. — М.: Прогресс, 1986.
3. Михайловская И. Генезис социально-экономических прав и их влияние на формирование посттоталитарных систем // Рос. бюл. по правам человека. — 1995. — Вып. 7. — С. 14–26.
4. Сантейн К. Р. Против позитивных прав // Рос. бюл. по правам человека. — 1995. — Вып. 6. — С. 38–52.
5. Шварц Г. Экономические и социальные права // Рос. бюл. по правам человека. — 1995. — Вып. 6.
6. Public law, 86-257, 86th Congress, 1959, Sept. 14, S. 1555.